

УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР

УДК 81'25

МІЖКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Світлана Амеліна

*Національний університет біоресурсів і природокористування,
кафедра іноземної філології і перекладу,
вул. Родімецева, 19, кімн. 15/1, 03041 Київ, Україна
тел.: 067 609 22 31
ел. пошта: svetlanaamelina@ukr.net*

Розглянуто питання врахування міжкультурних аспектів у процесі здійснення перекладу німецькомовної науково-технічної літератури українською мовою. Запропоновано основні шляхи вирішення проблем, пов'язаних із міжкультурними розбіжностями. Обґрунтовано доцільність використання описового способу перекладу німецьких реалій.

Ключові слова: науково-технічна література, міжкультурні аспекти, німецька мова, переклад.

Постановка проблеми. Успішність професійного спілкування різномовних партнерів, а відтак і ефективність їхньої співпраці, значною мірою залежить від забезпечення адекватного перекладу ділової документації, науково-технічної літератури, галузевих матеріалів. Останнім часом загострюється потреба в якісних перекладах зазначених текстів з німецької на українську мову для забезпечення адекватного інформування про нові технології й продукти німецькомовних виробників, кількість яких на ринку постійно зростає. У цьому контексті варто зауважити про необхідність врахування під час здійснення перекладу не тільки потреби у відтворенні інформаційного ядра текстового повідомлення, але й у вирішенні питань щодо відображення чи ігнорування соціальних, національних і міжкультурних розбіжностей між двома мовними системами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми якості перекладу фахових текстів, функціонування фахових мов, перекладу термінології досліджували В. Карабан, Т. Кияк. Переклад як культурний феномен розглядали Л. Белехова, С. Запольських, М. Пратт, О. Чередниченко. Питання відтворення образності у перекладах висвітлено у працях Л. Бархударова, Р. Зорівчак, В. Коптілова.

Однак, поза увагою дослідників досі залишаються питання досягнення адекватності перекладу з німецької мови на українську текстів, які містять компоненти, пов'язані з культурологічними феноменами, реаліями тощо.

Мета статті – окреслити міжкультурні особливості німецьких текстів під кутом зору їх перекладу українською мовою й запропонувати основні способи перекладу зазначених текстів.

Виклад основного матеріалу. Досягнення високого рівня адекватності перекладу, тобто такої його точності, яка б забезпечила однакове розуміння

висловлення адресантом і адресатом, можна віднести до основних проблем міжкультурної комунікації. Перекладач має прагнути до отримання такого перекладу, в якому вжиті слова цілком відповідали б тим поняттям, уявленням, які прийняті у цільовій мові, і не призводили до непорозумінь. Тому основним завданням перекладач як засобу забезпечення міжмовної комунікації є збереження інформаційної цілісності – відтворення як денотативної, так і конотативної семантики. Перекладач передає повідомлення, здійснюючи процес лінгвістичного відтворення семантики висловлення тієї чи іншої одиниці перекладу як її вираження за допомогою засобів іншої мови. Однак, фахові підмови кожної мови містять терміни та вирази, які не завжди можуть бути представлені еквівалентними термінами при перекладі на інші мови [8: 219].

Розглядаючи міжкультурні відмінності між німецькою й українською мовами, спираємось на положення В. Хінненкампа [6: 48]:

- Існують різні культури, які можна відрізнити одну від одної.
- Культура і спілкування тісно пов'язані.
- Учасники спілкування завжди є учасниками певної культури.
- Культурологічні аспекти відображаються у спілкуванні.
- Належність до певної культури означає спілкування певним чином.
- Належність до спільної культури полегшує спілкування, належність до різних культур ускладнює його.

Розглянемо кілька прикладів, які ілюструють наявність міжкультурних відмінностей між німецькою й українською мовами у різних сферах – суспільно-політичній, науковій, економічній, технічній, побутовій тощо, а також варіанти адекватного відтворення німецької лексики засобами української мови.

Безумовно, державний та адміністративний устрій двох різних країн завжди є різним. Так, у Федеративній Республіці Німеччина функціонує двопалатний парламент, який складається з двох палат – *der Bundestag* і *der Bundesrat*. Для точного відображення цих політичних реалій українською мовою використовуються лексеми *Bundestag* і *Bundesrat*, які є, власне, транскрибованими варіантами німецьких лексем. Аналогічним чином відтворюється українською мовою назва земельного парламенту, тобто вищого органу федеральних земель (адміністративно-територіальної одиниці найвищого рівня) у сучасних німецькомовних державах: *der Landtag* – *ландтаг*.

Варто зазначити, що для досягнення адекватності перекладу текстів, які містять реалії, перекладач має володіти відповідними фоновими знаннями. Зокрема, позначення федеральної землі як адміністративно-територіальної одиниці використовуються лексеми *das Bundesland* і *das Land*. Наприклад:

Es gibt verschiedene Modelle, wie die bisherige Anzahl von 16 Bundesländern geschrumpft werden könnte – auf neun, acht, sieben oder sechs Länder [4].

Існують різні моделі того, як можна було б зменшити теперішню кількість 16 федеральних земель до дев'яти, восьми, семи чи шести.

Якщо перший варіант не зумовлює ніяких труднощів у перекладі, то неправильний переклад іменника *das Land*, який актуалізує саме це значення, може призвести до непорозумінь. Це пов'язано не тільки з багатозначністю зазначеного іменника, а й з тим, що частотність використання його у значенні «федеральна земля» є більш низькою, ніж у значенні «країна», «сільська місцевість». Вдалим варіантом перекладу у наведеному вище прикладі вважаємо вилучення, адже у

контексті речення зрозуміло, що мова йде про федеральні землі, і тому не зовсім доцільним буде дублювання цього словосполучення у перекладеному реченні. В інших випадках потрібно ретельно аналізувати контекст, щоб вибрати вірний український відповідник. Наприклад:

Bund und Länder wollen künftig eine höhere Qualität in der Kindertagesbetreuung und eine dauerhafte Finanzierung der Qualitätsentwicklungen sicherstellen [2].

У майбутньому федеральний уряд і федеральні землі хочуть забезпечити вищу якість денного догляду за дітьми та постійне фінансування якісного розвитку.

Оскільки у вищенаведеному прикладі іменник *die Länder* актуалізує значення «федеральні землі», то відповідно досягти адекватності перекладу можна шляхом уточнення.

Різні структури, умови, статуси у соціальній сфері Німеччини й України зумовлюють потребу у пошуках відповідників під час здійснення перекладу з німецької на українську мову текстів соціально-політичного змісту. У цій сфері переважним чином доводиться використовувати описовий переклад, який слугує для пояснення реалій, для перекладу яких в українській мові немає відповідників. Наприклад: *die Meldepflicht* – обов'язок своєчасної реєстрації за місцем проживання, *die/der Asylsuchende* – особа, яка просить притулку. Проілюструємо це на прикладах з більш широким контекстом.

Meldepflicht

Wenn Sie in eine neue Wohnung einziehen, müssen Sie sich innerhalb von zwei Wochen bei der zuständigen Meldebehörde anmelden.

Keine Meldepflicht besteht in folgenden Fällen:

- *Sie sind für eine Wohnung in der Bundesrepublik Deutschland gemeldet und beziehen eine weitere Wohnung für nicht länger als sechs Monate*
- *Sie wohnen sonst im Ausland und beziehen eine Wohnung für nicht länger als drei Monate [7].*

У цьому випадку в українському тексті доцільно вжити словосполучення «обов'язкова реєстрація», яке буде достатнім для відображення у наведеному документі обов'язку громадян ФРН щодо реєстрації за місцем проживання.

Обов'язкова реєстрація

Wenn Sie in eine neue Wohnung einziehen, müssen Sie sich innerhalb von zwei Wochen bei der zuständigen Meldebehörde anmelden.

Обов'язкова реєстрація не є необхідною у таких випадках:

- *Wenn Sie in eine neue Wohnung einziehen, müssen Sie sich innerhalb von zwei Wochen bei der zuständigen Meldebehörde anmelden.*
- *Wenn Sie in eine neue Wohnung einziehen, müssen Sie sich innerhalb von zwei Wochen bei der zuständigen Meldebehörde anmelden.*

У зв'язку з тим, що 2015 рік став для Німеччини рекордним щодо кількості прийнятих країною біженців, хвиля яких була зумовлена, насамперед, громадянською війною у Сирії і триває дотепер, у країні активно використовується слово *die/der Asylsuchende* для позначення тієї категорії біженців, які подають клопотання про надання їм притулку. Оскільки відповідника цій німецькій лексемі в українській мові немає, то вона перекладається описовим способом, наприклад:

Asylsuchende erhalten als Nachweis über ihre Registrierung in der Aufnahmeeinrichtung einen Ankunftsnaechweis und damit eine Aufenthaltsgestattung [1].

Особи, які шукають притулку, отримують підтвердження їхньої реєстрації в установі первинного прийому і, таким чином, дозвіл на проживання.

Варто звернути увагу на те, що в цьому ж реченні вживається іменник *die Aufnahmeeinrichtung*, який також не має відповідника в українській мові через відсутність аналогічних установ в Україні та специфіку розгалуженої системи прийому біженців, створеної у Німеччині.

Важливим для сфери техніки і багатьох галузей виробництва є точність відтворення під час перекладу одиниць вимірювання. Однією із одиниць вимірювання маси є центнер. Однак, під час перекладу текстів з німецької мови на українську, у яких містяться дані з показниками у центнерах, оскільки *der Zentner* у Німеччині відповідає 50 кілограмам, а в інших німецькомовних країнах – Австрії й Швейцарії – 100 кілограмам, як і в Україні. Ця відмінність вказана у виданні Duden, а саме:

1. *Maßeinheit von 50 Kilogramm,*
2. *(österreichisch, schweizerisch) Maßeinheit von 100 Kilogramm [5].*

Міжкультурні аспекти німецько-українського перекладу мають бути враховані і під час здійснення перекладу у сфері освіти. Зокрема, у Німеччині існують три типи навчальних закладів, у яких можна здобути середню освіту: *die Hauptschule*, *die Realschule* і *das Gymnasium*. Переклад *das Gymnasium* не пов'язаний із будь-якими утрудненнями, адже такий тип школи є і в Україні, навіть не зважаючи на те, що програми і спрямування гімназійної освіти в обох країнах відрізняються. Проте суттєві труднощі для перекладача становить розмежування і, відповідно, вибір варіантів перекладу для назв двох інших типів шкіл – *die Hauptschule* і *die Realschule*. У деяких джерелах зустрічається однаковий варіант перекладу для обох шкіл – «середня школа», який свідчить, що перекладач не концентрувався на тому, щоб висвітлити для українського користувача особливості кожного із цих типів шкіл. *Die Hauptschule* є неповною середньою школою, однією з можливостей продовження навчання після початкової школи, передбачає навчання з 5 по 9 клас і вивчення основних предметів. *Die Realschule* є загальноосвітньою школою з певним спрямуванням навчання (технічним, економічним, аграрним тощо) і передбачає навчання з 5 по 10 клас.

До системи вищих навчальних закладів Німеччини належить *die Fachhochschule*. Варіанти перекладу назви цього типу навчального закладу є такими: «спеціальний вищий навчальний заклад», «вища спеціальна школа», «вища професійна школа», «вища технічна школа», «прикладний інститут», «технічний інститут», «вища прикладна школа» «університет прикладних наук». Таке розмаїття варіантів зумовлено відсутністю еквівалентного відповідника в українській мові, що, у свою чергу, пояснюється відсутністю аналогічної реальності.

До непорозуміння може привести також можливість покладання перекладача на «хибних друзів перекладача». Так, поняття *der Akademiker* не відповідає звичному для українців «академіку» як члену академії наук. У Федеративній Республіці Німеччина це означає людину з вищою освітою. Наприклад:

Die Gefahr eines gravierenden Fachkräftemangels in vielen technischen und naturwissenschaftlichen Berufen in Deutschland hat sich von den Akademikern zu den Facharbeitern verschoben.

Небезпека серйозної нестачі кваліфікованих робітників у багатьох технічних та природничих професіях у Німеччині перемістилась від працівників з вищою освітою до кваліфікованих робітників [3].

Певні труднощі виникають у роботі перекладачів, які стикаються з необхідністю перекласти назви реалій, типових для німецькомовних країн і цілому чи окремих регіонів, а саме – страв, напоїв, предметів одягу тощо. Зокрема, поширеним на території Німеччини є суп під назвою *der Eintopf*. Незважаючи на те, що ця назва складалась історично й існує вже досить тривалий час, однозначного відповідника в українській мові немає. Тому перекладачі використовують почати транскрипцію («айнтопф»), а почасти звертаються до описового способу перекладу, який робить цю реалію більш зрозумілою для українського користувача – «густий суп, що замінює першу і другу страву».

Аналогічним чином діють перекладачі і у випадку з перекладом іменника *das Dirndl*, або ж вдаючись до транскрипції – «дірндль», або ж описуючи цю реалію як «баварське / австрійське національне жіноче вбрання».

а окрему увагу заслуговують питання, пов'язані з регіональною різновариантністю німецької мови, адже, крім варіанту німецької мови, який вживається у Федеративній Республіці Німеччина, існують, зокрема, австрійський і швейцарський варіанти. Порівняємо назви культур у німецькій мові ФРН і Австрії:

Aprikose – Marille – абрикос;

Aubergine – Melanzane – баклажан;

Kartoffeln – Erdäpfel – картопля;

Pflaume – Zwitschke – слива.

Як бачимо, лексеми, які використовуються у зазначених варіантах німецької мови відрізняються одна від одної. Для того, щоб не ввести в оману користувача, перекладач має володіти відповідними фоновими знаннями.

Висновки. Під час здійснення перекладу німецькомовних текстів українською мовою перекладач має враховувати, крім лінгвістичних характеристик, міжкультурні відмінності між вихідною і цільовою мовами; проаналізувати параметри, які впливають на адекватність перекладу. Основними лексичними особливостями, які можуть ускладнити процес перекладу, є: специфічний добір лексики, якій властива велика кількість значень; стилістично забарвлені лексеми; уживання лексики в переносному значенні; використання термінологічної лексики тощо.

Досягнути високого рівня адекватності перекладу можна шляхом застосування відповідних способів і прийомів, до яких можна віднести такі: транскрипція і транслітерація, калькування, вилучення / додавання лексем, описовий спосіб перекладу.

Список використаної літератури

1. Arbeitsmarktzugang für Flüchtlinge. [Elektronische Ressource] – Zugang: <http://www.bmas.de/DE/Schwerpunkte/Neustart-in-Deutschland/Neustart-Asylsuchende/arbeitsmarktzugang-asylbewerber-geduldete.html>
2. Bund-Länder-Konferenz 2016 «Frühe Bildung – Mehr Qualität für alle Kinder» [Elektronische Ressource] – Zugang: <http://www.fruehe-chancen.de/qualitaet/qualitaetsentwicklungsprozess/bund-laender-konferenz-2016/>
3. Deutschland fehlen die Facharbeiter. In: Handelsblatt, 17. September 2017.
4. Diese Bundesländer müssten verschwinden, diese dürften bleiben [Elektronische Ressource] – Zugang: http://www.focus.de/politik/deutschland/kein-saarland-kein-bremen-kein-hessen-nur-noch-sechs-diese-bundeslaender-muessten-verschwinden-diese-duerften-bleiben_id_4237051.html

5. Duden [Elektronische Ressource] – Zugang:
<http://www.duden.de/rechtschreibung/Zentner>

6. *Hinnenkamp* V. Wieviel und was ist "kulturell" in der interkulturellen Kommunikation? – Fragen und Überblick. In: Spillner, B. (Hg.) Interkulturelle Kommunikation. Kongressbeiträge zur 20. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik, GAL e.V. Frankfurt a.M./ Bern/ New York/ Paris: Peter Lang, 1990. – 46-52.

7. Meldepflicht. [Elektronische Ressource] – Zugang:
[https://www.frankfurt.de/sixcms/detail.php?id=2914&_ffmpar\[_id_inhalt\]=29923416](https://www.frankfurt.de/sixcms/detail.php?id=2914&_ffmpar[_id_inhalt]=29923416)

8. *Translationsdidaktik: Grundfragen der Übersetzungswissenschaft* / hrsg. von Eberhard Fleischmann, Wladimir Kutz und Peter A. Schmitt. – Tübingen: Narr, 1997. – 632 S.

*Стаття надійшла до редакції 15.08.2017
 доопрацьована 25.08.2017
 прийнята до друку 12.09.2017*

INTERCULTURAL ASPECTS OF GERMAN-UKRAINIAN TRANSLATION

Svitlana Amelina

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
 Department of Foreign Philology and Translation,
 Henerala Rodimtseva Str. 19, of. 15/1, 03041 Kyiv, Ukraine
 Tel.: 067 609 22 31
 E-mail: svetlanaamelina@ukr.net*

The article deals with the issues of intercultural aspects in the translating process of the German scientific and technical literature into Ukrainian, and the need for their consideration to ensure the adequacy of the translation is noted. It is stated out that the main lexical peculiarities that can complicate the translation process are: a specific selection of vocabulary, which has a large number of meanings; stylistically colored tokens; the use of vocabulary in a figurative sense; use of terminology, etc. It is indicated that the main task of the translation as a means of ensuring interlanguage communication is the preservation of information integrity – reproduction of both denotative and connotative semantics. The main ways of solving problems connected with intercultural differences are offered. Examples illustrating the existence of intercultural differences between German and Ukrainian in various fields – socio-political, scientific, economic, technical, etc., as well as variants of adequate reproduction of German vocabulary by means of the Ukrainian language are presented. It is stated that to achieve a high level of adequacy of translation can be by using the appropriate methods and techniques, which can include the following: transcription and transliteration, extraction / addition of tokens, descriptive translation method. The expediency of using the descriptive method of translation of German realities is substantiated. The importance of background translator's knowledge is emphasized. When translating German texts into Ukrainian, the translator must take into account, in addition to linguistic characteristics, the intercultural differences between the source and the target language; analyze the parameters that affect the adequacy of the translation.

Key words: scientific and technical literature, intercultural aspects, German, translation.